

Inledning

Makt, censur och förtryck utgör teman i föreliggande nummer av *Barnboken – tidskrift för barnlitteraturforskning*. Och sammanbundna på detta sätt ger samtliga onekligen ett mycket negativt avtryck. Det är ordet förtryck som bestämmer detta. Men låt mig för en stund fundera kring begreppen makt och censur i samband med litteratur för barn och unga.

När en maktställning missbrukas så resulterar det allt som oftast i någon form av förtryck. Men att ha makt kan å andra sidan också vara att tilldelas ett ansvar. Den ställningen får våra valda politiker och det är också en roll som vi får som föräldrar. Att ta ansvar för sina barn kan vara att skydda dem eller att uppmuntra dem. Och då kan makten användas positivt. Samhällsansvar resulterar i behov av lagstiftning.

Vi kan också säga att en författare har makt över sina berättelser. Men hur berättelserna sedan används ligger utanför författarens revir. Och visst kan vi ha olika uppfattningar om hur makten ska användas. Jag minns från ett samtal med Astrid Lindgren att hon fått klart för sig att, jag tror att det rörde den ryska översättningen av *Lotta från Bråkmakargatan*, där man vidtagit en ändring. Det var i den scen där Lotta blir frustrerad över att hon växer på tok för långsamt, varför hon springer ut och ställer sig mitt i gödselstacken. Det ska väl ändå hjälpa till att få fart på tillväxten! Men i översättning fann man detta radikala tillvägagångssätt ytterst olämpligt, varför Lotta i stället placeras i en lövhög. Astrid fnös irriterat över denna i hennes tycke urdumma ändring.

I just översättningar går det att finna många exempel på hur originaltexten korrumpas, därför att mottagarlandet har en annan syn än vår egen på vad barn tål att höra. Det handlar om kulturella skillnader och olika syn eller sätt att ta ansvar för barnen. Den typen av moraliserande ingrepp är lyckligtvis mera sällsynta inom vuxenkulturen. Vuxna människor förutsätts tydligen kunna ta ansvar för sig själva.

När vi hör ordet censur tror jag att de flesta förknippar det med politiskt tvivelaktig maktutövning, men jag vill även här komma med ett exempel som gör saken mer komplicerad. I mitten av 1980-talet (1983–85) publicerade Siv Widerberg en trilogi om Hasse (*Hasse: 204 dagar i Hans Henrik Olssons liv, Hasses andra bok: 136 dagar i Hans Henrik Olssons liv, Hasse och den rosa pantern: 140 dagar i Hans Henrik*

Olssons liv). Det rör sig om huvudpersonens egna fiktiva dagböcker som Widerberg sökt tillägna sig. Meningarna är kortfattade och enkla, eftersom Hasse i början nyligen lärt sig att skriva. Steg för steg vinner läsaren insikt om Hasses livssituation. Hans föräldrar super, de är alkoholister. Men det förstår man mellan raderna, därför att Hasse inte vill utlämna dem, inte ens för sig själv i sin egen dagbok. Han är obrottsligt lojal trots alla svek som han måste genomleva. Men genom springorna i texten tillåts läsaren ändå kika in i misären. Man kommer osökt att tänka på Gunnar Ekelöfs ord om att: det jag har skrivit, har jag skrivit mellan raderna. I fallet Hasse kan vi säga att han tillämpar en form av självcensur och det är just det greppet som paradoxalt nog gör Widerbergs text så oerhört uttrycksfull. Men författaren har också erkänt att hon själv tillämpat en form av självcensur i bokprojektet. Hon gjorde Hasse till familjens "vita får" omgiven av mörka upplevelser. Men, tillade Widerberg, jag kunde inte förmå mig till att låta Hasse bli misshandlad, vilket ofta förekommer i missbrukarfamiljer. Där drog hon gränsen, där tog hon sitt ansvar gentemot läsarna, genom att tillämpa en form av självcensur. Jag tror att det i själva verket sker oftare än vi tror, ren instinktivt. Det kommer alltid att existera en kamp om sanningen! Den är inte evig. Ty en dag visade det sig att jorden inte längre var platt, utan rund, åtminstone nästan! Och så kommer det att fortgå.

Huvudartiklarna i detta nummer är sinsemellan mycket olika, vilket inte är konstigt med tanke på hur många olika ingångar det kan finnas till nämnda teman. Mia Österlund visar hur maktkamp mellan generationer och genus gestaltas i några av Carin och Stina Wirséns bilderböcker. Jag ser det som att berättelserna lyckas bygga små "situationsmodeller" där motsättningar kommer till uttryck med enkelhet och raffinemang i förening.

I en annan uppsats går vi på jakt efter den implicite författaren i jagberättelser. Den går att anknyta till Widerbergs exempel ovan. I vad mån jagberättaren är trovärdig eller rentav möjlig är provocerande tankar som diskuteras utifrån ett axplock ungdomsböcker av främst yngre datum. Här ställs också frågan huruvida det är önskvärt att läsaren identifierar sig med jagberättaren. Avståndet mellan berättarrösten och läsaren kanske i själva verket provocerar fram ett mera stimulerande dialogiskt förhållningssätt.

I centrum för det bidrag om postkoloniala aspekter på indianböcker för barn och unga står framför andra Stig Ericsson. Här möter vi en jämförelse mellan ett verk från tidigt 1960-tal med ett från 1985 som kom att bli något av det sista han skrev. I det första fallet handlar det om en svensk nybyggarfamiljs öden hundra år tidigare. Den byg-

ger på verkliga händelser, men perspektivet på "native americans" är huvudsakligen koloniserarnas. Ericsson vinnlägger sig dock om att nyansera skildringen och komma bort från falska förenklingar. Men hans fascination och intresse för den inhemska befolkningen i Nordamerika fortsatte och i en av de bokserier som kom att bli hans sista – om indianpojken Lilla Vargen – låter han ett motsatt tänkande komma till tals. Han vill göra läsarna medvetna om de kulturella klyftorna och försöker låta det påverka berättelsens bildspråk.

Stig Ericssons författarskap är väl värt att följa i dess helhet. Han var en engagerad författare med en ambition att söka material inte bara i historiska dokument, utan gjorde också studieresor till Nordamerika för att uppleva hur livet tedde sig i indianreservaten. Jag minns mitt sista möte med Stig Ericsson på Radiumhemmet i Stockholm. Han hade drabbats av en galopperande cancer och satt som en liten rufsig fågelunge efter all intensiv cellgiftbehandling i en rullstol. Det var en chockerande syn som etsat sig fast i minnet, men under vårt samtal framträdde hans engagemang med lika stor ungdomlig intensitet som tidigare. Sjukdomen besegrade i sin oförnuftiga aggressivitet kroppen, men Stig Ericssons ande levde alldeles som om slutet inte hade väntat bakom knuten. Jag hade framför mig samma gamla stockholmskille som en gång i tiden blåste i klarinett och spelade hästjazz på Nalen, innan han övergick till att bli författare. Men med böckerna om Lilla Vargen fick trots allt hans strävan och inlevelse en värdig avslutning.

Ett bidrag av ett något annorlunda slag utgör Anna Battistas intervju med Francesca del Negro, som ganska nyligen tillträtt posten som barnboksredaktör för det italienska förlaget Feltrinelli. Vi får stifta bekantskap med ett par ungdomsböcker av relativt sent datum vars öppenhet i språk tycks göra vuxna tyckare upprörda, men motas med naturlig självklarhet av de unga läsarna i Italien. Men det går av hävd en osynlig kulturell gräns genom Europa vad gäller synen på barns läsning. Den ligger ungefär i höjd med Alperna och Pyrenéerna. Tidigare har just Feltrinelli uppenbarligen gått i bräsch för att översätta svenska ungdomsböcker, men hos den nytillträdde redaktören möter vi en stark skepsis. Det är för mycket svärmod, för mycket social realism. Nej, barnen ska i stället få möta fantasi och del Negro dristar sig till att efterlysa oförställd glädje och lycka i Astrid Lindgrens efterföljd för att inte kväva de stackars barnen med vardagliga problem i litteraturen. Jag tror inte Astrid Lindgren skulle känna sig lycklig över att stå modell för sina senkomna kollegor. Hon stod för sig själv och gör så än idag. Åtminstone känner jag mig personligen lite mörkrädd om natten plötsligt blir bannlyst.